

rar Kerbelâ'ya dönüp Muhammed Bâkır Bihbehânî'den icâzet aldı.

Bahrülulûm Meşhed'deki İmam Rızâ Türbesi'ni ziyaret etmek üzere 1772'de İran'a gitti. Bu arada İsfahan ve Horasan gibi önemli ilim merkezlerine uğrayıp asrın büyük âlimleriyle icâzet mübadelesinde bulundu. Ayrıca karşılaştığı birçok yahudinin müslüman olmasına vesile oldu. Horasan'da yaklaşık yedi yıl kadar Seyyid Mirza Mehdi-î İsfahânî'nin derslerine devam etti. Şiîler'de ilk defa kullanıldığı görülen "bahrül-ulûm" lakabının kendisine bu hocası tarafından verildiği söylenir. 1779 yılında Necef'e döndü ve aynı yıl hac vazifesini ifa etmek üzere Haremeyn'e gitti. Burada iki yıl kalarak ders ve fetva verdi. 1791 (veya 1793) yılında Muhammed Bâkır Bihbehânî ölünce Irak ve İran'daki bütün Şiîler'in yegâne dinî otoritesi haline geldi. Necef'te geniş bir ders halkası olan Bahrülulûm, hayatının sonlarına doğru sağlığının bozulması üzerine derslerine son verdi ve 1797 yılında burada vefat etti.

Aralarında Şeyh Ca'fer Kâşifü'l-Gitâ, Muhammed Cevâd el-Âmilî, Seyyid Muhammed Mücâhid, Şeyh Esedullah et-Tüsterî gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştiren Bahrülulûm'un tek oğlu olan Seyyid Muhammed Bürüci'dî onun seviyesine çıkamamakla beraber şöhret bulmuş bir âlimdir.

Bahrülulûm'u çağdaşlarının birçoğundan ayıran özelliklerden biri onun süfi meşrepli olmasıdır. Kerâmet sahibi olduğuna inanılan Bahrülulûm'un "sâhibü'z-zamân" (on ikinci imam) ile birçok defa görüştüğü ve hatta bir mülâkatında onun tarafından kucaklandığı Şiîler'ce söylenir. Bahrülulûm dervişleri sever ve korurdu. Diğer Şiî âlimlerin aksine meşhur bir Ni'metullahî dervîşi olan Nür Ali Şah'ı **tekfir*** etmemekte direnmiş ve onu ölüm tehlikesinden kurtarıp Kerbelâ'dan gizlice ayrılmasını sağlamıştır.

Eserleri. Dinî bilgilerin yanı sıra matematik ve astronomi de bilen, Arapça ve Farsça şiir söyleyen Bahrülulûm'un başlıca eserleri şunlardır: 1. *el-Fevâ'idü'r-ricâliyye*. Daha çok hadis ricâlerinden bahseden biyografik bir eserdir. Muhammed Sâdık Bahrülulûm ve Hüseyin Bahrülulûm tarafından *Ricâlü's-seyyid bahrü'l-ülûm* adıyla dört cilt halinde yayımlanmıştır (Tahran 1363 hş.). 2. *ed-Dürretü'l-behiyye*. Manzum bir fıkıh usulü kitabıdır. Muhtelif baskıları vardır (Tahran 1247, 1296, 1304, 1307, 1320, 1329;

Tebriz 1292 [*ed-Dürretü'l-manzûme* ile birlikte]). 3. *ed-Dürretü'l-manzûme*. Bu da fıkıha dair manzum bir eserdir. Birkaç baskısı mevcuttur (Tahran 1247, 1304, 1320; Tebriz 1292, 1307; Necef 1377). 4. *el-Fevâ'id fi mühimmâtü'l-uşûl* (Tahran 1271). 5. *el-Manzûmât fi'r-ricâl* (Tahran 1306). 6. *Hâşiyetü Me'âlimi'l-uşûl* (Tahran 1316).

Bahrülulûm'un basılmış eserlerinin dışında çoğunluğu fıkıha dair yirmi kadar kitap ve risâlesi de bulunmaktadır (bunların isimleri ve buldukları kütüphaneler için bk. Bahrülulûm-i Tabâtabâî, I, 92-95).

BİBLİYOGRAFYA :

Bahrülulûm-i Tabâtabâî, *Ricâlü's-seyyid bahrü'l-ülûm: el-Fevâ'idü'r-ricâliyye* (nşr. M. Sâdık Bahrülulûm-Hüseyin Bahrülulûm), Tahran 1363 hş., I, 11-118; Nür Ali Şah, *Cennâtü'l-vişâl* (nşr. Cevâd Nürbahş), Tahran 1348 hş., nâşirin girişi, s. V-VI; Muhammed b. Süleyman et-Tunûkabûnî, *Kışaşü'l-ulemâ*, Tahran, ts., s. 168-174; Muhammed Bâkır el-Hansârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1304/1887, s. 677; Mirza Hüseyin en-Nürî, *Müstedrekü'l-vesâ'il*, Tahran 1321/1903, III, 384; *Reyhânetü'l-edeb*, I, 234-235; Hânâbâ, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpt-yi Arabî*, Tahran 1344 hş., s. 297, 357, 360, 683, 921; Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785-1906: The Role of the Ulama in the Qajar Period*, Berkeley 1969, s. 57, 59, 66, 69; Ali Devvânî, *Aka Muhammed Bâkır b. Muhammed*, Tahran 1363 hş., s. 171-187; *A'yânü's-Si'a*, X, 158-163.

HAMİD ALGAR

BAHS

(bk. BAHİS).

BAHŞEL

(بحشل)

Ebü'l-Hasen Eslem
b. Sehl b. Selm er-Rezzâz el-Vâsîfî
(ö. 292/905)

Muhaddis ve tarihçi.

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Pirinç sattığı, başka bir rivayete göre ise Rezzâzî'n (pirinççiler) mahallesinde oturduğu için Rezzâz lakabıyla anılır. "Zenci" mânasına gelen Bahşel lakabını ne sebeple aldığı bilinmemektedir. Anne tarafından dedesi olan muhaddis Vehb b. Bakıyye, ayrıca Muhammed b. Ebân el-Vâsîfî, Muhammed b. Sabbâh el-Cercerâî gibi muhaddislerden hadis okudu. Kaynaklar kendisinden hâfızası kuvvetli, güvenilir ve muteber bir hadisçi olarak bahsediler.

Bahşel'in Vâsîfî şehri tarihine dair olan *Târîhu Vâsîfî* adlı eseri G. Avad tarafın-

dan neşredilmiştir (Bağdad 1967, Beyrut 1986). Müellif bu eserinde Vâsîfî ve çevresinin ilk devir tarihi hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Vâsîfî'la ilgili din bilgileriyle hadis râvilerini tabakalara ayırmakta, kronolojik sıra ile her biri hakkında bilgi vermekte ve rivayet ettikleri hadisleri sıralamaktadır. Eserde ilk tabakayı Vâsîfî'ya gelen ashâb-ı kirâm teşkil etmektedir. *Târîhu Vâsîfî*, râvilerin güvenilirliklerini tesbit etmek açısından hadis âlimleri için çok önemli bir kaynaktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, 127-128; Zehbî, *A'lamü'n-nübelâ*, XIII, 553; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 664; a.mlf., *Mizânü'l-ittidâl*, I, 211; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 388; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 289; *Keşfü'z-zunûn*, I, 309; *İzâhu'l-meknûn*, I, 218; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 210; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 210; Ziriklî, *el-A'lam*, I, 298; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II, 253; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 94, 166, 484; a.mlf., "Bahşal", *EJ*² (İng.), I, 949.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BAHŞI

Eski ve yeni Türk lehçelerinde "rahip, kâtip, hekim, şair" gibi anlamlara gelen bir terim.

Eski Uygur metinlerinden itibaren çeşitli Türk lehçelerinde **bakşı** (Uygur), **bahşı** (Çağatay), **bahşı**, **bağşı** (Türk), **bakşı**, **baksa** (Kırgız-Kazak) şeklinde rastlanan bu kelime diğer Altay dillerinde de **bahşı** (Moğol) ve **bakşı** (Mançu) olarak geçer. Kelimeye Moğol istilâsından sonra XIII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar tarihî bir terim olarak rastlanır. Hatta XIII. yüzyıl İran şairlerinden Pür Bahâ-yi Câmî'nin bir kasidesinde de bu kelime geçmektedir.

Kelimenin yakın zamanlara kadar Sanskritçe **bhikşudan** (dilenci ve gezginci Budist rahibi) geldiği sanılmıştır. Ancak Ramstedt, Schmidt ve Pelliot kelimenin Çince'den Moğolca'ya geçtiğini söylerlerken Radloff bunun Türkçe **bak** kökünden geldiğini ileri sürmüştür.

Aslı henüz aydınlanmayan ve Uygur metinlerinde "Budist rahibi" mânasına gelen bu kelime, Moğol devletlerinin Müslümanlığı kabulünden sonra, "Uygur harflerini ve edebî Türk ve Moğol dillerini bilen kâtip" anlamında, XVI. yüzyılda ise "hekim, cerrah" mânasında kullanılmıştır. Bahşı kelimesi, XIV. yüzyıldan başlayarak Moğol geleneğini sürdüren Celâyirîler, Timurlular ile Kazan, Ki-